

Η ΡΙΜΑ ΤΟΥ ΜΑΝΕΤΤΑ

ΥΠΟ

ΓΕΩΡΓ. ΣΤΥΛ. ΑΜΑΡΓΙΑΝΑΚΗ

Ἡ ρίμα αὐτή, εἰς τὴν ὁποῖαν ἐξιστορεῖται ἡ ἄδικος θανάτωσις ὑπὸ τοῦ καπετὰν Μανέττα τῆς συκοφαντηθείσης ὠραίας καὶ τιμίας γυναικὸς του, ἀπαντᾷ εἰς πολλὰς νήσους καθὼς καὶ εἰς παραλιακὰς περιοχὰς τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Μ. Ἀσίας.

Μὲ τὴν ἐν λόγῳ ρίμαν ἠσχολήθη ὁ ἐπίτιμος ἐκπαιδευτικὸς σύμβουλος Ἀντώνιος Φλ. Κατσοῦρὸς εἰς ἐκτενῆ μελέτην του¹, εἰς τὴν ὁποῖαν παραπέμπομεν τὸν ἐνδιαφερόμενον διὰ λεπτομερείας σχετικὰς πρὸς τὸ περιεχόμενον καὶ τὰ πρόσωπα τῆς ρίμας, τὸν ποιητὴν, τὸν τόπον προελεύσεως, τὴν διάδοσιν τῆς κλπ.

Εἰς τὴν παροῦσαν μελέτην ἐξετάζεται ἡ ρίμα ἐξ ἐπόψεως μόνον στιχουργικῆς καὶ μουσικολογικῆς². Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἐλήφθησαν ὑπ' ὄψιν ὅλαι αἱ δημοσιευμένα παραλλαγαί, καθὼς καὶ αἱ ἀνέκδοτοι, αἱ ἀποθησαυρισμένοι εἰς τὰ Κέντρα Λαογραφίας (ΚΛ) καὶ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ (ΚΙΛ) τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν.

Ἐκ τῆς ἀπλῆς ἀναγνώσεως τῶν παραλλαγῶν τούτων σχηματίζει κανεὶς τὴν ἐντύπωσιν ὅτι ἡ ρίμα ἐποιήθη ἐξ ἀρχῆς εἰς ἰαμβικὰ δίστιχα. Δύο ὅμως διαπιστώσεις, ἤτοι: α) ὅτι οἱ στίχοι τῶν διστίχων δὲν συμφωνοῦν μεταξὺ των ὡς πρὸς τὸν ἀριθμὸν τῶν συλλαβῶν καὶ τὴν ὁμοιοκαταληξίαν, καὶ β) ὅτι ποικιλία στίχων ἐξ ἐπόψεως μέτρου καὶ ἀριθμοῦ συλλαβῶν ἐντὸς μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς παραλλαγῆς δὲν εἶναι ἐπιτρεπτή, ὁδηγοῦν εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι τὸ κείμενον τῆς ρίμας μὲ τὴν πάροδον τοῦ χρόνου ὑπέστη σοβαρὰς ἀλλοιώσεις. Οὕτως εἰς τὴν παραλλαγὴν π.χ. ἐκ Κιμῶλου, ἡ ὁποία σύγκειται ἐκ 55 στίχων, ἀπαντοῦν στίχοι ὡς ἀκολούθως: 8/σύλλαβοι (=1), 9/σύλλαβοι (=3), 10/σύλλαβοι (=14), 11/σύλλαβοι (=9), 12/σύλλαβοι (=7), 13/σύλλαβοι (=7) καὶ 14/σύλλαβοι (=2)· ἐπίσης ὑπάρχουν καὶ 12 ἄλλοι στίχοι, οἱ ὅποιοι εἴτε εἶναι ἐντελῶς παρεφθαρμένοι, εἴτε προῆλθον ἐκ συμπτύξεως δύο στίχων, εἴτε τέλος ἀποτελοῦν ἀφήγησιν εἰς πεζὸν λόγον τμήματος τῆς ρίμας. Πρὸς

1. Ἀντων. Φλ. Κατσοῦροῦ, Ἡ ρίμα τοῦ καπετὰν Μανέττα, Λαογρ. 18 (1959), σ. 432 - 468 (= Κιμωλιακὰ 7[1977], σ. 97 - 143 μὲ βελτιώσεις).

2. Ἀφορμὴν διὰ τὴν συγγραφὴν τῆς μελέτης ἀπετέλεσε παράκλησις τοῦ κ. Ἀντ. Κατσοῦροῦ, νὰ καταγράψω τὴν μελωδίαν τῆς παραλλαγῆς ἐκ Κιμῶλου, διὰ νὰ δημοσιευθῇ εἰς τὰ Κιμωλιακὰ. Τότε παρετήρησα ἀφ' ἐνὸς μὲν τὴν στιχουργικὴν ποικιλίαν τῆς ρίμας, ἀφ' ἑτέρου δὲ τὸν ἰδιόμορφον τρόπον, μὲ τὸν ὁποῖον ἡ τραγουδίστρια προσήρμοξε τοὺς ποικίλους μετρικῶς καὶ εἰς ἀριθμὸν συλλαβῶν στίχους εἰς ἓν συγκεκριμένον μελωδικὸν μοτίβον.

πληρεστέραν ἐνημέρωσιν δημοσιεύεται πίναξ τῶν ἀνωτέρω παραλλαγῶν τῆς ρίμας, μὲ τὰ διάφορα εἶδη στίχων ἐντὸς αὐτῶν (βλ. σ. 42)¹.

Ποία ὅμως ἦτο ἡ ἀρχικὴ στιχουργικὴ μορφή τῆς ρίμας;

Ἡ ἀπάντησις εἰς τὸ ἀνωτέρω ἐρώτημα προϋποθέτει ἀφ' ἑνὸς μὲν τὴν ἔρευναν τῶν ποιητικῶν κειμένων, ἀφ' ἑτέρου δὲ τὴν μουσικολογικὴν ἀνάλυσιν τῶν ὀλίγων, δυστυχῶς, ἠχογραφημένων παραλλαγῶν.

Α'. Ποιητικὸν κείμενον

1) Στίχοι μὲ περιττὸν ἀριθμὸν συλλαβῶν.

Ἐκ τῶν στίχων μὲ περιττὸν ἀριθμὸν συλλαβῶν ἀπαντοῦν αἱ ἐξῆς μορφαί: 7/σύλλαβος, 9/σύλλαβος, 11/σύλλαβος, 13/σύλλαβος καὶ 15/σύλλαβος. Ἐκ τούτων οἱ 7/σύλλαβος καὶ 9/σύλλαβος, εὐρισκόμενοι εἰς λίαν περιορισμένον ἀριθμὸν περιπτώσεων (0,2% καὶ 2,8% ἀντιστοίχως), δύνανται νὰ θεωρηθοῦν ὡς προελθόντες ἐκ παραφθορᾶς κανονικῶν στίχων. Ἡ ἄποψις αὕτη ἐνισχύεται ἐκ τῆς συγκριτικῆς ἐξετάσεως τῶν ἐν λόγῳ στίχων πρὸς ἀντιστοίχους ἄλλων παραλλαγῶν.

Παράδειγμα:

παίρνει χαρτί καὶ καλαμάρι	Κιμ. 20.
παίρνει πέννα, χαρτί καὶ καλαμάρι	Αἰγ. 18, Τήν. ¹ 18, Τήν. ² 15.
παίρνει χαρτί, πέννα καὶ καλαμάρι	Ἰθ. ¹ 20.
παίρνει χαρτί, χαρτί καὶ καλαμάρι	Θήρ. ² 18.

Ἐκ τοῦ παραδείγματος φαίνεται ὅτι ὁ 9/σύλλαβος στίχος τῆς παραλλαγῆς ἐκ Κιμώλου ὑπολείπεται κατὰ δύο συλλαβάς, τὰς ὁποίας πιθανῶς ἡ τραγουδίστρια εἶτε δὲν ἐγνώριζεν εἶτε ἐλησμόνησε νὰ ὑπαγορεύσῃ εἰς τὸν συλλογέα. Ὁ στίχος κατὰ ταῦτα ἔπρεπε νὰ εἶναι ἰαμβικὸς 11/σύλλαβος.

Ὁ 13/σύλλαβος στίχος ἀπαντᾷ εἰς μεγαλύτερον ἀριθμὸν περιπτώσεων (12,2%).

Ἡ διαπίστωσις ὅμως ὅτι οὐδεμία ἐκ τῶν παραλλαγῶν εἶναι συνθεθεμιμένη εἰς μόνον 13/συλλάβους στίχους, ἢ τοῦλάχιστον περιέχει ὑπέρτερον ἀριθμὸν 13/συλλάβων ἔναντι ἄλλων στίχων, δεικνύει ὅτι καὶ ὁ στίχος οὗτος προῆλθεν ἐκ παραφθορᾶς ἄλλων στίχων διὰ προσθήκης συλλαβῶν.

Ὁ περιορισμένος ἀριθμὸς 15/συλλάβων στίχων (1,6%) προέρχεται ἀναμφιβόλως ἐκ δανείων ἀπὸ ἄλλα στιχουργήματα.

Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὸν 11/σύλλαβον, οὗτος ἀφ' ἑνὸς μὲν συγκεντρώνει τὸν μεγαλύτερον ἀριθμὸν περιπτώσεων (35,2%), ἀφ' ἑτέρου δὲ ἀπαντᾷ εἰς παραλλαγάς συνθεθεμιμένας ἐξ ὀλοκλήρου — πλην ἐλαχίστων ἐξαιρέσεων — εἰς 11/συλλάβους στίχους (Κρ., Ἰθ.¹, Ἰθ.², Κερ.²) ἢ εἰς παραλλαγάς, εἰς τὰς ὁποίας ἡ ὑπεροχὴ τοῦ 11/συλλάβου

1. Εἰς τὴν πρώτην κάθετον στήλην ἐτέθησαν κατ' ἀλφαβητικὴν σειρὰν τόπου προελεύσεως εἰς αἱ παραλλαγαί. Οἱ ἀριθμοὶ εἰς τὰς ἐπομένους 9 στήλας δεικνύουσιν τὰ εἶδη τῶν στίχων εἰς αὐτάς. Εἰς τὴν προτελευταίαν στήλην μὲ ἐρωτηματικὸν δεικνύεται ὁ ἀριθμὸς τῶν στίχων, οἱ ὅποιοι ἔχουν ἀλλοιωθῆ εἰς τοιοῦτον βαθμὸν, ὥστε νὰ μὴ εἶναι δυνατὴ ἡ κατάταξις των εἰς μίαν ἐκ τῶν προηγουμένων κατηγοριῶν. Εἰς τὰς τελευταίας δύο ὀριζοντίας στήλας φαίνεται τὸ ἄθροισμα τῶν στίχων κατὰ κατηγορίας καὶ ἡ ἑκατοστιαία ἀναλογία των ὡς πρὸς τὸ σύνολον τῶν στίχων. Συντομογραφίας παραλλαγῶν βλ. εἰς σ. 57-59.

Πίναξ στιχουργικῶν μορφῶν

Παραλλαγαὶ	7/ σύλλ.	8/ σύλλ.	9/ σύλλ.	10/ σύλλ.	11/ σύλλ.	12/ σύλλ.	13/ σύλλ.	14/ σύλλ.	15/ σύλλ.	;	Σύνολον
Ἄγγ.					6	9	6	1			22
Αἰγ.	2	3	2	8	45	10			4		74
Αἰν.					2	61	1				64
Ἄστ. ¹			1	1	14	58	7	1			82
Ἄστ. ²			1		10	35	13			1	60
Ἄστ. ³					6	4					10
Β.	1		2	10	60	9	9				91
Βιθ.			1	2	12	16	8	3	3	2	47
Θήρ. ¹	2			8	17	59	9	2		3	100
Θήρ. ²			1	1	8	4	1	4		5	24
Θυμ.			2	1	5	18	6				32
Ἰθάκ. ¹					20	4	1				25
Ἰθάκ. ²					14	2					16
Ἰκαρ.		1	2	15	17	22	8			2	67
Καρπ.						2					2
Καρ.				1	3	12	5	3		7	31
Κεφ. ¹				1	8	39	11	1			60
Κεφ. ²					6						6
Κεφ. ³				2	11	2	1				16
Κιμ.		1	3	14	9	7	7	2		12	55
Κρ.					93	3	1				97
Κυζ.			2	5	3	22	9			1	42
Κυθ.		1	4	7	32	16	11	1		12	84
Κύμ.			1	8	29	23	10	1			72
Λέρ.				1	5	8	4	1		1	20
Λέσβ.		3	7	12	31	18	9	6		1	87
Μ.Ἄ.			2	6	13	24	14	2	2	4	67
Μεσ. ¹			9	10	16	22				2	59
Μεσ. ²				1	6	5	10	2	1	1	26
Μήλ. ³				1	28	24	4			3	60
Μήλ. ⁴				8	10	23	19	5		5	70
Μήλ. ⁵				5	38	36	11	2		1	93
Μυκ. ¹		4	3	5	23	7	9	5		5	61
Μυκ. ²		1	3	5	9	10	4	5		7	44
Μυκ. ³			1	9	18	23	17	8		4	80
Νάξ. ²			3	5	63	10	20		6	5	112
Νάξ. ³				4	35	7	10			8	64
Νάξ. ⁴			1	7	39	14	10	1	3	3	78
Νηλ.		2		5	11	75	3	2	1	2	101
Π.				6	101	30	7	2		1	147
Πάρ.			1	6	10	19	8			2	46
Ρόδ. ¹				3	18	4	3				28
Ρόδ. ²		1		5	3	4			10	2	25
Σερ.					13	17	13	1		4	48
Σκ.		1	1	11	9	44	8		1	3	78
Σωζ. ¹					2	16	7				25
Σωζ. ²					4	9	7				20
Τήν. ¹		1	1	1	18	23	15	1	1	9	70
Τήν. ²		1	6	11	23	8	9	3		6	67
Τήν. ⁴		2	2	1	3	3	4	5	4	5	29
Χί.				5	10	8	6		9	3	41
Σύνολον	5	23	70	226	994	922	346	62	45	132	2825
%	0,2	0,8	2,5	8	35,2	32,6	12,2	2,2	1,6	4,7	

έναντι άλλων στίχων είναι καταφανής (Αίγ., Β., Κυθ., Νάξ.², Νάξ.³, Νάξ.⁴, Π., Ρόδ¹, Τήν.²).

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω καταφαίνεται ὅτι ἐκ τῶν στίχων μὲ περιττὸν ἀριθμὸν συλλαβῶν, ὁ 11/σύλλαβος παρουσιάζει τὰς μεγαλύτερας πιθανότητας νὰ εἶναι ὁ στίχος, ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ ὁποίου συνετέθη ἡ ρίμα.

2) Στίχοι μὲ ἄρτιον ἀριθμὸν συλλαβῶν (8/σύλλαβοι, 10/σύλλαβοι, 12/σύλλαβοι καὶ 14/σύλλαβοι).

Ἐκ τῆς ἐξετάσεως τῶν ἐν λόγῳ στίχων προκύπτει ὅτι πάντες εἶναι παροξύτονοι, ὡς ἐκ τούτου δὲ πρέπει νὰ θεωρηθοῦν τροχαϊκοί, ἀφοῦ οἱ ἀντίστοιχοι ἰαμβικοὶ εἶναι εἴτε ὀξύτονοι εἴτε προπαροξύτονοι. Ἐκ τῆς ἐξετάσεως πάλιν τῆς ἐσωτερικῆς δομῆς τῶν στίχων, προκύπτει ὅτι οἱ τόνοι τῶν λέξεων πίπτουν εἰς τὰς ἀρτίας συλλαβάς, ὡς ἐκ τούτου δὲ πρέπει νὰ θεωρηθοῦν ἰαμβικοί.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω καταφαίνεται ὅτι οἱ ἐν λόγῳ στίχοι ὡς πρὸς τὸν τελευταῖον τονισμὸν ἐμφανίζουν τὰ γνωρίσματα τοῦ τροχαϊκοῦ στίχου, ὡς πρὸς τοὺς ἐσωτερικοὺς ὁμως τονισμοὺς τὰ γνωρίσματα τοῦ ἰαμβικοῦ. Ἐὰν δὲν πρόκειται περὶ παρεμφαρέμων στίχων διὰ προσθήκης ἢ ἀφαιρέσεως συλλαβῶν, τότε πρέπει νὰ θεωρηθοῦν οὗτοι ὡς ἀποτελοῦντες ἰδιοτύπους στιχουργικὰς μορφάς.

Ἐκ τῶν ὡς ἄνω στίχων οἱ 8/σύλλαβοι καὶ 14/σύλλαβοι ἀπαντοῦν ἐντὸς τῶν παραλλαγῶν εἰς πολὺ περιορισμένον ἀριθμὸν περιπτώσεων (0,8% καὶ 2,2% ἀντίστοιχως), ὡς ἐκ τούτου δὲ πρέπει νὰ θεωρηθοῦν ὡς προελθόντες ἐκ παραφθορᾶς ἄλλων στίχων.

Ὁ 10/σύλλαβος μὲ τομὴν παύσεως στίχος ἀπαντᾷ εἰς ἱκανὸν ἀριθμὸν περιπτώσεων ἐντὸς τῶν παραλλαγῶν (8%). Ἐν τούτοις δύναται νὰ θεωρηθῇ καὶ οὗτος ὡς προελθὼν ἐκ παραφθορᾶς 11/συλλάβων στίχων.

Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὸν 12/σύλλαβον στίχον ὅστις ἐμφανίζεται εἰς ἴσον σχεδὸν ἀριθμὸν περιπτώσεων πρὸς τὸν 11/σύλλαβον, ἤτοι ποσοστὸν 32,6%, ἀξίζει νὰ ἐρευνηθῇ διεξοδικώτερον λόγῳ τοῦ ἰδιαίτερου ἐνδιαφέροντος τὸ ὁποῖον παρουσιάζει.

Στίχος δωδεκασύλλαβος. Παραδείγματα:

υ — υ — υ — υ υ — υ — υ	
α) Ποιὸς θέλει νὰ τ' ἀκούσῃ καὶ νὰ τὸ μάθῃ	Αἴν., 1
υ — υ — υ — υ— — υ — υ	
β) μὴ βάλω καὶ σοῦ κόψουνε τὰ μαλλιά σου	Ἄστ. ² , 18.
υ — υ — υ — — υ — υ — υ	
γ) σοῦ λέω, βρὲ παπᾶ, ἄντε στὴ δουλειά σου	Κυμ., 19
υ — υ — υ υ — υ— υ — υ	
δ) καὶ ὁ Μανέτας νὰ ταξιδεύσῃ θέλει	Αἴγ., 7.
— υ — υ — υ — υ — υ — υ	
ε) Μήνυμα τοῦ στείλανε ἀπ' τῆ Ρωσία	Βιθ., 4.

Εἰς τὸ παράδειγμα ε ὁ στίχος εἶναι παροξύτονος μὲ ἐσωτερικοὺς τονισμοὺς

εις τὰς περιττὰς συλλαβάς· εἶναι ἐπομένως κανονικός τροχαϊκὸς 12/σύλλαβος. Ὅμοιοι στίχοι ἀπαντοῦν ἐντὸς τῶν παραλλαγῶν περὶ τοὺς 60 μόνον. Εἶναι φανερὸν κατόπιν τούτου ὅτι ἡ ἐν λόγῳ στιχουργικὴ μορφή εἶτε εἶναι συμπτωματικὴ εἶτε προέρχεται ἐκ παραφθορᾶς ἱαμβικῶν στίχων. Ἡ τελευταία ἄποψις ἐνισχύεται ἐκ τῆς συγκριτικῆς ἐξετάσεως τοῦ ἀνωτέρω (ε) στίχου πρὸς ἀντιστοίχους ἄλλων παραλλαγῶν.

Ἐνα φερμάνι τοῦ ῥθε ἀπ' τῆ Ρωσία	Αἴν. 12.
Ψηλὴ γραφή τὸν ἤρθε ἀπ' τῆ Ρωσία	Θυμ. 7, Σωζ. ¹ 11.
Γράμμα γραφή τὸν ἤρθε ν-ἀπ' τῆ Ρωσία	Σωζ. ² 7.
Γράμμα τὸν ἤρθε ἀπὸ τῆ Ρωσία	Μ.᾿Α. 7
Μία γραφή τοῦ στέλ' ἀπ' τῆ Ρουσία	Μυκ. ¹ 7.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω παραδειγμάτων καταφαίνεται ὅτι τὸ μέτρον τοῦ στίχου ἦτο ἱαμβικὸν καὶ ὄχι τροχαϊκόν.

Εἰς τὰ παραδείγματα α, β, γ καὶ δ οἱ στίχοι εἶναι παροξύτονοι μὲ ἐσωτερικούς τονισμούς εἰς τὰς ἀρτίαις συλλαβάς. Δὲν δύναται ἐπομένως ὁ στίχος νὰ θεωρηθῆ ὡς τροχαϊκὸς οὔτε ὡς ἱαμβικὸς κανονικὸς 12/σύλλαβος. Περὶ ποίας λοιπὸν στιχουργικῆς μορφῆς πρόκειται; Δύο εἶναι αἱ πιθαναὶ ἀπαντήσεις:

1) Ἡ ἐν λόγῳ στιχουργικὴ μορφή προῆλθεν ἐξ 11/συλλάβου ἱαμβικοῦ στίχου διὰ προσθήκης μιᾶς συλλαβῆς, ὅπως:

μὴ βάλω καὶ σοῦ κόψουνε τὰ μαλλιὰ σου (=μὴ βάλω καὶ σοῦ κόψουν τὰ μαλλιὰ σου).
ψηλὴ γραφή τὸν ἤρθε ἀπ' τῆ Ρωσία (=ψηλὴ γραφή τὸν ἤρθ' ἀπ' τῆ Ρωσία).

2) Τὸ εἶδος τοῦ στίχου τούτου ἀποτελεῖ ἰδιότυπον μορφήν 12/συλλάβου ἱαμβικοῦ στίχου μὲ τομὴν μετὰ τὴν 5ην, ἢ 6ην, ἢ 7ην, ἢ 8ην συλλαβὴν. Συνηθεστέρα ἐξ αὐτῶν εἶναι ἡ τομὴ μετὰ τὴν 7ην συλλαβὴν (83%). Ἡ ἰδιουτυπία τοῦ στίχου ἐγκρίεται εἰς τὸ ὅτι οὗτος ὁμοιάζει πρὸς 13/σύλλαβον ἱαμβικὸν στίχον, τοῦ ὁποίου ἐλλείπει μία συλλαβὴ εἰς τὴν θέσιν τῆς τομῆς¹. Καὶ ἐὰν μὲν ἡ τομὴ γίνεται μετὰ ἀπὸ περιττὴν συλλαβὴν (5 ἢ 7) ἡ ἐλλείπουσα συλλαβὴ εἶναι μακρὰ (=τονιζομένη), ἐὰν δὲ μετὰ ἀπὸ ἀρτίαν συλλαβὴν (6 ἢ 8), εἶναι βραχεῖα (=ἄτνος).

Τὸ φαινόμενον τοῦτο παρατηρεῖται ἐπίσης τόσον εἰς τὸν 13/σύλλαβον ὅσον καὶ εἰς τὸν 10/σύλλαβον στίχον.

Παραδείγματα:

1) 13/σύλλαβος

|υ—| υ —|υ —|υ ||υ—|υ —|υ—|²

Κάτω στὸν Ἅγιο Γιώργη, κάτω στὸ Κρῦο νερό

1. Τὸ εἶδος τοῦτο τῆς τομῆς, πρὸς διάκρισιν ἐκ τῆς συνήθους τομῆς, θὰ ὀνομάζωμεν ἐφεξῆς τομὴν μετὰ παύσεως, ἀσχέτως ἂν ἡ ἐλλείπουσα συλλαβὴ εἶναι τονιζομένη ἢ ἄτμος.

2. Γ. Σπυριδάκης - Σ. Περιστέρη, Ἑλληνικὰ Δημοτικὰ Τραγούδια, τόμ. Γ', Ἀθῆναι 1968, σ. 20. Βλ. ἐπίσης αὐτόθι σ. 37, 48, 147-152, 263-265, καὶ S. Baud - Bouy, Τραγούδια τῶν Δωδεκανήσων, τόμ. Α', Ἀθῆναι 1935, σ. 100, 102, 105, 199, 201, 295, 326, καὶ τόμ. Β', σ. 138, 220, 387.

2) 10/σύλλαβος

| υ — | υ — | υ || υ — | υ — | υ¹

α) Κάτω στή Ρόδο στο Ροδονήσι

— υ | — υ | — υ || υ | — υ | —²

β) "Όλα τὰ πουλάκια ζυγά ζυγά

| — υ | — υ | — υ | — || — υ | —³

γ) "Άγι ε Βασίλει ε ὄσι ε

Ἐκ τῆς ἐξετάσεως τῶν ἀνωτέρω 10/συλλάβων, 12/συλλάβων καὶ 13/συλλάβων στίχων προκύπτει ὅτι ἡ ἐν λόγῳ τομὴ μετὰ παύσεως συμβαίνει εἰς ὄσας περιπτώσεις ὁ τονισμὸς τῶν συλλαβῶν τοῦ στίχου ἐρχεται εἰς ἀντίθεσιν πρὸς τὸν τελευταῖον τονισμὸν αὐτοῦ.

Ἡ τομὴ μετὰ παύσεως δὲν ἦτο ἄγνωστος εἰς ποιητικὰ κείμενα τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων ποιητῶν. Ὁ Ἀνδρέας Σκιαῶς, ἀναφερόμενος εἰς τὸ ἐλεγειακὸν μέτρον, παρατηρεῖ τὰ ἀκόλουθα: «Οἱ ἐξ πόδες τοῦ ἐλεγειακοῦ μέτρου διαιροῦνται εἰς δύο ἴσα κῶλα, ἦτοι τριποδίας, ἐκάστη δὲ τριποδία ἔχει τὸν τρίτον πόδα καταληκτικόν, ὥστε ὁ ὅλος στίχος εἶναι δακτυλικὸν ἐξάμετρον δικατάληκτον, ἔχον τὴν ἐξῆς μορφήν:

— υ υ | — υ υ | — ᾶ || — υ υ | — υ υ | —

... ἡ ἐλλείπουσα ἄρσις τοῦ καταληκτικοῦ ποδὸς ἀναπληροῦται διὰ δισήμου λείμματος, ἢ διὰ δισήμου τονῆς, ὅταν τὸ ἐλεγεῖον ᾗδετο»⁴.

Κατόπιν τῶν ἀνωτέρω ἐξάγεται τὸ συμπέρασμα ὅτι ὁ 12/σύλλαβος μὲ τομὴν παύσεως στίχος ἀποτελεῖ ἰδιότυπον μορφήν δικατάληκτου ἰαμβικοῦ στίχου.

Τὸ περίεργον εἰς τὴν προκειμένην περίπτωσιν εἶναι ὅτι οὐδὲν δημοτικὸν ᾄσμα, ἐξ ὧσων τοῦλάχιστον κατέστη δυνατὸν νὰ διαπιστωθῇ, ἀπαντᾷ συνθεθειμένον ἐξ ὀλοκλήρου εἰς ἰαμβικούς 12/συλλάβους μὲ τομὴν παύσεως στίχους· ἀντιθέτως ἀπαντᾷ ἱκανὸς ἀριθμὸς ᾄσμάτων μὲ 13/συλλάβους καὶ 10/συλλάβους⁵. Ἐὰν ἡ ἐρευνα δὲν ἀποκαλύψῃ τὴν ὑπαρξίν δημοτικῶν τραγουδιῶν, συνθεθειμένων ἐξ ὀλοκλήρου εἰς 12συλλάβους στίχους μὲ τομὴν παύσεως, πρέπει νὰ δεχθῶμεν εἴτε ὅτι ὁ στίχος οὗτος προῆλθεν ἐκ παραφθορᾶς ἄλλων στίχων, εἴτε ὅτι ἀποτελεῖ ἰδιότυπον στιχοῦργικὴν μορφήν, ἢ ὅποια ἐμφανίζεται εἰς ᾄσματα συνθεθειμένα εἰς 11/συλλάβους ἰαμβικούς στίχους, δημιουργουμένης οὕτω μιᾶς μεικτῆς μορφῆς αὐτῶν.

Ἐπανερχόμενοι εἰς τὰς παραλλαγὰς τῆς ρίμας τοῦ Μανέττα, παρατηροῦμεν τὰ ἀκόλουθα ἐν σχέσει πρὸς τὸν 12/σύλλαβον μὲ τομὴν παύσεως στίχον:

α) Ὑπάρχουν παραλλαγαί, εἰς τὰς ὁποίας οὗτος ὑπερτερεῖ καταφανῶς ἔναντι τοῦ 11/συλλάβου ἢ ἄλλων στίχων (Αἴν., Ἀστ.^{1,2}, Θῆρ.¹, Θυμ., Κεφ.¹, Κυζ., Νηλ.,

1. Γ. Σπυριδάκη - Σ. Περιστέρη, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 144 καὶ 159.

2. Γ. Σπυριδάκη - Σ. Περιστέρη, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 257 καὶ 259 (B).

3. Γ. Σπυριδάκη - Σ. Περιστέρη, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 170 καὶ 172, 173.

4. Ἀνδρ. Ν. Σκιαῶς, Στοιχειώδης μετρικὴ τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς ποιήσεως, Ἀθήναι 1931, σ. 126.

5. Βλ. ἀνωτέρω. σ. 44.

Πάρ., Σκ., Σωζ.^{1,2}) και παραλλαγαί με ικανόν αριθμὸν 12/συλλάβων στίχων ('Αγχ., 'Ικαρ., Καρ., Μ. 'Α., Μεσ.^{1,2}).

β) Ἐκ τῶν ἀνωτέρω παραλλαγῶν, ἀν ἐξαιρεθοῦν αἱ Θήρ.¹ καὶ Πάρ., αἱ λοιπαὶ προέρχονται ἐκ περιοχῶν ἐκτὸς τῶν Κυκλάδων καὶ κυρίως ἐκ περιοχῶν τῶν παραλίων τῆς ἡπειρωτικῆς Ἑλλάδος καὶ Μ. Ἀσίας.

γ) Ἐκ τῆς συγκρίσεως τῶν 12/συλλάβων στίχων πρὸς ἀντιστοίχους ἄλλων παραλλαγῶν προκύπτει ὅτι ἱκανὸς ἀριθμὸς αὐτῶν προῆλθεν ἐξ 11/συλλάβων διὰ προσθήκης μιᾶς συλλαβῆς. Τοῦτο φαίνεται ἰδιαίτερος εἰς τὴν παραλλαγὴν Α ἕν., ὅπου ἡ προσπάθεια μεταβολῆς τοῦ 11/συλλάβου εἰς 12/σύλλαβον εἶναι καταφανής.

δ) Ἐντὸς τῶν παραλλαγῶν ἀπαντοῦν στίχοι 12/σύλλαβοι, οἱ ὅποιοι φαίνεται ὅτι δὲν προῆλθον ἐξ 11/συλλάβων, ἀλλ' ὅτι ἐποιήθησαν εὐθύς ἐξ ἀρχῆς εἰς τὴν ἐν λόγῳ μορφήν.

Κατόπιν τῶν ὡς ἄνω διαπιστώσεων, τῶν σχετικῶν πρὸς τὸ ποιητικὸν κείμενον τῶν παραλλαγῶν, δυνάμεθα νὰ συμπεράνωμεν ὅτι ἡ ρίμα συντέθη κατ' ἀρχὴν εἰς 11/συλλάβους ἰαμβικούς στίχους· ὅτι ἀργότερον ἐκ τῆς ἀρχικῆς ρίμας προῆλθεν ἄλλη (ἢ ἄλλαι) με 12/συλλάβους στίχους κυρίως εἰς περιοχὰς εὐρισκομένας ἐκτὸς Κυκλάδων, εἰς τὰς ὁποίας πιθανῶς ὁ 11/σύλλαβος στίχος δὲν ἦτο συνήθης στιχουργικὴ μορφή· καὶ ὅτι τέλος διὰ λόγους ὀφειλομένους εἰς τὴν μουσικὴν, περὶ τῶν ὁποίων θὰ γίνῃ λόγος κατωτέρω, ἢ εἰς ἀδυναμίαν τοῦ ποιητοῦ νὰ σχηματίσῃ 11/σύλλαβον στίχον, ἐντὸς τῶν παραλλαγῶν ἀπαντᾷ ἱκανὸς ἀριθμὸς 12/συλλάβων, δημιουργουμένης οὕτω μιᾶς μεικτῆς μορφῆς στιχουργήματος.

Β'. Ἡ μουσικὴ τῶν ἠχογραφημένων παραλλαγῶν

Ἡχογραφημένοι μελωδία τῆς ρίμας ὑπάρχουν εἰς τὸ Κέντρον Λαογραφίας τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν πέντε, ἤτοι δύο ἐκ Κεφαλληνίας (ἐκ τῶν χωρίων Τσαρκασιᾶνος¹ καὶ Βαλσαμαῦτα²), μία ἐξ Ἀστυπάλαιας³, μία ἐκ Σερήφου⁴ καὶ μία ἐκ Κιμῶλου⁵. Εἰς ταύτας προσθετέα καὶ μία ἐκ Καρπάθου, δημοσιευμένη ὑπὸ τοῦ Samuel Baud - Bovy⁶.

Πρὸς εὐχερεστέραν παρατήρησιν λεπτομερειῶν, σχετικῶν πρὸς τὰς μελωδικὰς παραλλαγὰς καὶ τὸν τρόπον προσαρμογῆς τοῦ ποιητικοῦ κειμένου εἰς τὴν μελωδίαν

1. ΚΑ, ἀρ. εἰσ. μουσ. 14813, ταιν. 1102Α6, χειρ. 3191, σ. 81 (συλλ. Σταύρου Καρακάση, 1967).

2. ΚΑ, ἀρ. εἰσ. μουσ. 14749, ταιν. 1095Β9, χειρ. 3191, σελ. 19 (συλλ. Σταύρου Καρακάση, 1967).

3. ΚΑ, ἀρ. εἰσ. μουσ. 1995, ταιν. 133Α9, χειρ. 2248, σελ. 375 (συλλ. Γ. Κ. Σπυριδάκη, 1957).

4. ΚΑ, ἀρ. εἰσ. μουσ. 14692, ταιν. 1091 Α2, χειρ. 3190, σελ. 114 (συλλ. Στεφ. Ἡμέλλου, 1967).

5. ΚΑ, ἀρ. εἰσ. μουσ. 7299, ταιν. 500Α2, χειρ. 2758, σελ. 401 (συλλ. Γ. Κ. Σπυριδάκη, 1963).

6. Samuel Baud - Bovy, Τραγούδια τῶν Δωδεκανήσων, τόμ. Β', Ἀθῆναι 1938, σ. 255.

κατεγράφησαν ὅλοι οἱ ἠχογραφεμένοι στίχοι ἐκάστης παραλλαγῆς¹, πλὴν τῆς μελωδίας ἐκ Τσαρκασιάνου Κεφαλληνίας, ἡ ὁποία ἀφ' ἐνὸς μὲν δὲν παρουσιάζει ἀξιολόγους μελωδικὰς διαφοροποιήσεις, ἀφ' ἑτέρου δὲ τὸ κείμενον αὐτῆς εἶναι ἐξ ὀλοκλήρου συντεθειμένον εἰς ἱαμβικούς 11/συλλάβους στίχους.

A) Μελωδία ἐκ Κεφαλληνίας.

Αἱ δύο ἐκ Κεφαλληνίας μελωδίαί, ἤτοι ἡ ἐκ τοῦ χωρίου Τσαρκασιᾶνος (=T) καὶ ἡ ἐκ τοῦ χωρίου Βαλσαμάτα (=B), μοιολογῶσι κατὰ βᾶσιν ὅμοιαι, κατεγράφησαν ἀμφότεραι, διότι αἱ ἐμφανιζόμεναι διαφοραὶ ἐξ ἐπόψεως μελωδίας καὶ προσαρμογῆς τοῦ κειμένου πρὸς τὴν μελωδίαν ἐξυπηρετοῦν τὸν σκοπὸν τῆς παρουσίας μελέτης.

Καὶ αἱ δύο μελωδίαί εἶναι ἔρρυθμοι (4/8) καὶ συνοδεύουν τὸν χορὸν, ὁ ὁποῖος εἰς τὰ βόρεια μέρη τῆς νήσου λέγεται «σαρτικός» δηλ. πηδηκτός, εἰς δὲ τὰ νότια «τσῆ Βλάχας» ἢ «Μοσκοπούλες»².

Ἐκ τῆς ἀκροάσεως τῶν μελωδιῶν διαπιστοῦται ὅτι αὗται διατηροῦν σταθερὰν μελωδικὴν καὶ ρυθμικὴν μορφήν. Τοῦτο ὀφείλεται ἀναμφιβόλως εἰς τὸ ὅτι αὗται εἶναι χορευτικαί, συνοδευόμεναι συνήθως ὑπὸ λαϊκῶν ὀργάνων, ὡς ἐκ τούτου δὲ δὲν ἦτο εὐχερὲς νὰ δεχθοῦν σοβαρὰς ἀλλοιώσεις, ὡς συμβαίνει εἰς μελωδίας τύπου recitativo, εἰς τὰς ὁποίας ἡ δεξιότης, ἡ φωνητικὴ ἰκανότης, ἡ τάσις πρὸς αὐτοσχεδιασμὸν καὶ ἡ ἐλευθερία κινήσεως — λόγῳ ἑλλείψεως ὀργάνων — τοῦ τραγουδιστοῦ δίδου τὴν εὐχέρειαν πρὸς δημιουργίαν ποικίλων μελωδικῶν παραλλαγῶν. Διὰ τὸν

Μελωδία ἐκ τοῦ χωρίου Τσαρκασιᾶνος Κεφαλληνίας:

Τρόπ. fa (re=fa)

Τραγ.: Βασίλ. Παυλάτος

Παῦλος Παυλάτος (βιολί)

Π ~ 100

Ποιὸς δέ· λει νὰ ρω·τή·ση καὶ νὰ μά·θη τὴ ρί·μα
 τοῦ Μα·νέτ·τα πῶς ἐ·στά·θη τὴ ρί·μα τοῦ Μα·
 νέτ·τα πῶς ἐ·στά·θη ποιὸς δέ· λει γιὰ ν'ά·κού·ση καὶ νὰ
 μᾶ·θη.

A) B)

Tr.

1. Κατεγράφη πλήρως ἡ μελωδία τῆς πρώτης μουσικῆς στροφῆς, ἐνῶ ἐκ τῶν λοιπῶν στροφῶν κατεγράφησαν τὰ μέρη μόνον ἐκεῖνα, εἰς τὰ ὁποῖα ὑφίστανται μελωδικαὶ παραλλαγαί. Αὐτονόητον ὅτι τὰ ὑπάρχοντα εἰς τὰς ἐν λόγῳ στροφὰς κενὰ συμπληροῦνται ὑπὸ τῆς μελωδίας τῆς πρώτης στροφῆς.

2. Βλ. Δ η μ. Λο υ κ ἄ τ ο υ, 'Ἡ ρίμα τοῦ Μανέτα, Ἴόνιος Ἀνθολογία, IB' (1938), σ. 158, καὶ ΚΛ, χφ. 3191, σ. 19.

Μελωδία ἐκ τοῦ χωρίου Βαλσαμῶτα Κεφαλληνίας:

Τρόπ. fa (mi=fa)

Τραγ.: Ἄνδρ. Μαυροσιδῆς (73)

♩ $\approx$ 100

1 Ὁ - ποιος δέ - λει - ν' ἄ - κού - ση καὶ γὰρ μά - δη
 5 ἤ - δε. Ἄο Μα - νέτ - τας, Μα - νέτ - τας γὰρ μι - σέ - - ψη
 9 ἔ - χω πα - πᾶ, πα - πᾶ πι - τρο - πι - κό μου
 13 σοῦεῖ. πα, πα - πᾶ, πα - πᾶ ὠ - γὰ - πό μέ - - να

2 1. 2.
 6 τῆ ρί - μα - τοῦ Μα - νέτ - τα πῶς ἐ - στά - δη - στά - δη
 8 μέ - τὸ κα - ρά - σι - του γὰρ τα - ξι - δέ - ψη δέ - ψη
 10 γὰρ μου προ - σέ - χη τὸ σπῖ - τι τό δι - κό μου κό μου
 14 γιὰ δὰ σοῦ κό - φου - νε μολ - λιά καὶ γέ - νεια.

3
 7 ἤ - τα - νε σὴν πό - σὴν πό - λι - σα - κου - σμέ - - νος
 9 φεύ - γεις Μα - νέτ - τα μου καὶ μέ - νᾳ - γί - νεις
 11 Δὲν ἐ - πρό - κα - με ὁ Μα - νέτ - τας ν' ἄ - λαρ - γδ - ρη
 15 Σοῦεῖ. πα, πα - πᾶ, πα - πᾶ κά - νε - δου - λειά σου

4
 8 καὶ πρῶ - το - κα - πι - τό - νος κα - μμ - μέ - - νος.
 10 τὴν ὄ - μοι - ρη - τί - νος μὲ πα - ρα - δί - νεις
 12 πού ἄρ - χι - σε ὁ - πα - πᾶς καὶ τὸν τρα - κά - ρει
 16 γιὰ δὰ σοῦ κό - φου - νε τῆ λει - τούρ - γιὰ σου.

Ten.

Μελωδία ἐξ Ἀστυπалаίας:

Τρόπ. re (sol=re)

Τραγ.: Βιργινία Κ. Σταυλᾶ (70)

1
 Ἄ - γέν.τη μου, χρι - στί - μου πα.ρο.κα - λῶ - σε
 A.5
 Ὁ. ποι.ος δέ.λει ν'ά - κού - ση - και νὰ μὸ - δη
 9
 μὰ ἔχεν κοί μιά γυ - ναί - κα ἔ - πὸ τὰ κά - στή

2
 μέ - τρα καινού.ν και φρό - νε - σιν μου δῶ - σε
 B.6
 τὸ ρί - μα τοῦ Μα - νέτ - τα μας πῶς ἐ - στά - δη
 10
 πού ἔλα.με σάν τόν οὐ - ρα - νὸ μέ τ'ᾶ - στή

3
 νὰ πῶ νὰ τρα.γου - δᾶ - κι πο - λὰ θλιμ. - μέ - νο
 7
 ὅ - που ἔταν εἰς τῆ - Μη - λον παν.τρέ - μέ - νος

4
 ὅ - που ἔταν λί.γα χρο - νία κα - μω - μέ - νο
 8
 ἦ - ταν και κα.πε - τὰ - νιος ἐ - σα - κου. - σμέ - νος

Τέλος

Μελωδία ἐκ Σερίφου:

Τρόπ. ρε (1a=1a)

Τραγ.: Γεώργ. Ἀχιλ. Δρογώσης (84)

♩ ~ 208

1
 ὦχ, ποιός δέ. λει νὰ ρω. τί - - - - - ση - - - - - δρὲ καὶ νὰ - - - - - μά - - - - - δη - - - - -

3
 μὰ ἦ - - - - - ταν κα. πε. τά - - - - - νιος - - - - - ζα. κου - - - - - σμέ - - - - - νος - - - - -

5
 μὰ εἶ. χε μιά γυ. ναῖ - - - - - κα - - - - - ν. ἄ. πὸ τὸ - - - - - κά - - - - - στο - - - - -

7
 μὰ εἰς τὸ νοῦ του θά - - - - - ζει - - - - - καί λο. γαρ. - - - - - γιά - - - - - ζει - - - - -

9
 Μω. ρὲ τῆς θρῆ. κ' ἔ. νο πα. πᾶ - - - - - πι - - - - - τρο. πι - - - - - κόν - - - - - του - - - - -

2
 μω. ρὲ τῆ ρί. μα του Μα. νέν - - - - - τα νό. πως ἐ - - - - - γρά - - - - - φη - - - - -

4
 μὰ ἦ - - - - - το. νε σὴ Μῆ - - - - - λο παν. τρε - - - - - μέ - - - - - νος - - - - -

6
 πού 'λομ. πεν ἡ καη. μέ - - - - - νη κ. ὦ. σάν τὸ - - - - - ᾄ - - - - - στο - - - - -

8
 δρὲ νὰ τα. ζι. δέ. ψη κά. - - - - - τω - - - - - σὸ ντάρ μπου - - - - - γά. ζι - - - - -

10
 νὰ τὸν ᾄ. γή. ση μέ - - - - - σα σὸ σπι. τι - - - - - κό - - - - - του - - - - -

τε. †

Μελωδία ἐκ Κιμῳλου:

Τροπ. γε (do³=re³)

Τραγ.: Δέσποινα Λογοθέτη (78)

♩ $\approx$ 200

1 Τὸυ κα. πε. τὰν Μα. νέτ. - - τα - - - τῆ ρί. μα δὲ ν'ἀρχί. - - σω

3 πού.ταν πέ. ρα σὴ Μῆ. - - λο - - - παν. τρε.μέ. νος

5 εἶ. χε καὶ μιά γυ. ναί. - - κα - - - ἀ. πό. τὸ κά. στρο

7 μᾶ. ῥδε καὶ ρὸς νὰ φύ. - - γῆ - - - νὰ πά. ῆ σὸ σιρ. γέ. - - ρι

9 πῶ. ἰον γ'ἀ. φή. - - κη - - - πι. - - τρο. - - - πι. κό. του

11 νὰ τοῦ φυ. λά. - - ῆ - - - τῆ γυ. - - - ναι. κό. του

13 μέ. σα σὸ σί. - - τι - - - τὸ ἐ. - - δι. κό. του

2 καὶ δά. κρυ. ἀ. π' - - τὰ μά. - - δια μου - - πολ. λό. δά χύ. - - σω.

4 ἦ. τα. νε κί' ἄν. - - - ὄρω. πος - - - ὄ. ξα. κου. σμέ. - - νος

6 π'ἔ. λαμ. πε. σὰν - - τὸν ἦ. - - λι. ο - - - καὶ σὰν τὸ ἄ. - - στρο

8 καὶ σου. λο. γό. - - - τα. νε - - - πῶ. ἰον - - γ'ἀ. φή. - - κη

10 μέ. σα σὸ σί. - - τι - - - τὸ ἐ. - - δι. κό. του

12 κί' ἀ. φί. νε. ἔ. να - - - πα. πᾶ - - - πι. τρο. - - - πι. κό. του.

Την.

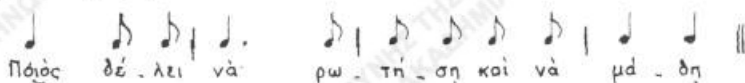
λόγον τούτον αἱ δύο αὐται μελωδίαι δύναται νὰ χρησιμοποιηθοῦν ὡς ἀξιόλογον ὕλικόν πρὸς ἐξαγωγὴν χρησίμων συμπερασμάτων.

Ἐκ τῆς ἐξετάσεως τῆς παραλλαγῆς T προκύπτουν τὰ ἀκόλουθα:

α) Οἱ ἠχογραφημένοι καὶ καταγεγραμμένοι (ἐξ ἑνός, δυστυχῶς) στίχοι εἶναι ὅλοι 11/σύλλαβοι ἰαμβικοί.

β) Ἡ μελωδία συνίσταται ἐκ τριῶν μοτίβων, συνδεδεμένων μεταξύ των μετὰ τὴν ἐξῆς σειρὰν: A + B + Γ + Γ.

γ) Ἐκαστον μοτίβον περιλαμβάνει 4 μέτρα τῶν 4/8, τὰ ὅποια καλύπτουν ἕνα 11/σύλλαβον στίχον, ἦτοι:

δ) Ἡ μελωδία καλύπτει τὸ ποιητικὸν κείμενον 4 στίχων, εἰς τὴν πραγματικότητά ὅμως ἑνὸς διστίχου, τὸ ὅποιον εἰς τὸ δεύτερον μέρος τῆς μελωδίας ἐπαναλαμβάνεται μετὰ ἀνεστραμμένην σειρὰν στίχων, δηλαδή:

μοτίβα: A + B + Γ + Γ

στίχοι: 1 + 2 + 2 + 1

Συγκρίνοντες τὴν ἀνωτέρω μελωδίαν T πρὸς τὴν ὁμοίαν αὐτῆς B παρατηροῦμεν τὰ ἀκόλουθα:

α) Εἰς τὴν B ἡ μελωδία καλύπτει 4 στίχους, ἦτοι δύο δίστιχα ἀντὶ ἑνὸς τῆς T.

β) Ὁ φθόγγος mi εἰς τὸ δεύτερον μέτρον τοῦ Γ μοτίβου εἰς μὲν τὴν μελωδίαν T ἐκτελεῖται ἐν ὑφέσει, εἰς δὲ τὴν B φυσικός.

γ) Εἰς τὴν T ὅλοι οἱ στίχοι εἶναι 11/σύλλαβοι ἰαμβικοί, ἐνῶ εἰς τὴν B ἀπαντοῦν στίχοι ὡς ἀκόλουθως: 11/σύλλαβοι ἰαμβικοί (=11), 10/σύλλαβοι τροχαϊκοί (=2), 12/σύλλαβοι ἰαμβικοί μετὰ τομὴν παύσεως (=2), 13/σύλλαβοι τροχαϊκοί μετὰ τομὴν παύσεως (=1).

Εἰς τὸ κατωτέρω διάγραμμα φαίνεται ὁ τρόπος προσαρμογῆς τῶν ὡς ἄνω στίχων εἰς τὴν μελωδίαν:

Ἐκ τοῦ διαγράμματος φαίνεται ὅτι ὑφίσταται μία σταθερὰ ρυθμικὴ μορφή, ἦτοι | —υυ | —υ | υυυυ | — — |, ἡ ὅποια εἰς ὅλα τὰ μοτίβα εἶναι ἡ αὐτή, ἰδιαιτέρως ἀρμόζουσα εἰς 11/σύλλαβον ἰαμβικὸν στίχον.

Εἰς περιπτώσεις κατὰ τὰς ὁποίας προσαρμόζεται εἰς αὐτὴν στίχος μὲ ὀλιγωτέρας τῶν 11 συλλαβᾶς (παραδ. 3 καὶ 4), πρὸς κάλυψιν τοῦ κενοῦ γίνεται ἐπανάληψις δύο ἢ τριῶν συλλαβῶν τοῦ κειμένου. Εἰς περιπτώσεις πάλιν κατὰ τὰς ὁποίας αἱ συλλαβαὶ τοῦ προσαρμοζομένου στίχου εἶναι περισσότεραι τῶν 11, γίνεται ἀνάλυσις μακρῶν (μελωδικῶς) φθόγγων, ὥστε νὰ καλύπτονται αἱ ἐπὶ πλέον συλλαβαὶ (παραδ. 2 καὶ 5).

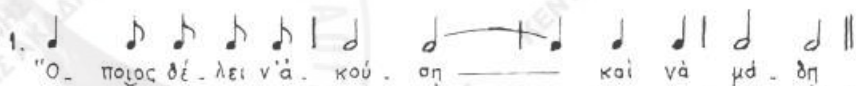
Ἐξ ὧσων ἐλέχθησαν ἀνωτέρω προκύπτει ὅτι εἰς τὰς ἐκ Κεφαλληνίας μελωδίας ἀρμόζει περισσότερον παντὸς ἄλλου ὁ 11/σύλλαβος ἰαμβικὸς στίχος, χωρὶς ν' ἀποκλειώνται καὶ ἄλλοι στίχοι κατ' ἐξαιρέσιν, οἱ ὅποιοι προσαρμόζονται καθ' ὄν τρόπον ἐλέχθη ἀνωτέρω.

Β) Μελωδία ἐξ Ἀστυπαλαίας.

Εἰς τὴν μελωδίαν ἐξ Ἀστυπαλαίας ἔχουν προσαρμοσθῆ 11/σύλλαβοι ἰαμβικοὶ στίχοι (=6) καὶ 12/σύλλαβοι μὲ τομὴν παύσεως (=4). Ἡ μελωδία σύγκειται ἐκ τριῶν μοτίβων Α, Β, Γ διατεταγμένων μὲ τὴν σειρὰν: Α + Β + Γ + Β. Ἐκαστον ἐξ αὐτῶν δύναται νὰ ὑποδιαιρεθῆ εἰς δύο μικρότερα, ἦτοι Α (= α + β) + Β (= γ + δ) + Γ (= ε + ζ) + Β (= γ + δ). Ταῦτα καλύπτουν τὸ ποιητικὸν κείμενον 4 στίχων, ἦτοι δύο διστίχων. Ἡ ὡς ἀνωτέρω μελωδικὴ διαίρεσις συνεπάγεται καὶ διαίρεσιν τῶν στίχων, ἀνεξαρτήτως ἂν οὗτοι ἔχουν τομὴν ἢ ὄχι. Εἶναι ἄξιον προσοχῆς ὅτι ἡ τομὴ εὐρίσκεται πάντοτε μετὰ τὴν 7ην συλλαβὴν. Οὕτω τὰ α, γ, ε καλύπτουν 7 συλλαβᾶς, ἐνῶ τὰ β, δ, ζ ἄλλοτε 4 καὶ ἄλλοτε 5 συλλαβᾶς.

Ἐκ τῆς ἐξετάσεως τῆς πρώτης μελωδικῆς στροφῆς, ἣτις καλύπτει τοὺς στίχους 1 - 4, προκύπτει ὅτι οἱ στίχοι 1 καὶ 3 εἶναι ἰαμβικοὶ 12/σύλλαβοι μὲ τομὴν παύσεως, ἐνῶ οἱ 2 καὶ 4 ἰαμβικοὶ 11/σύλλαβοι. Παρατηρεῖται δηλ. ὅτι ἡ μελωδία καλύπτει δύο δίστιχα, ἐκάστου τῶν ὁποίων ὁ πρῶτος στίχος εἶναι 12/σύλλαβος μὲ τομὴν παύσεως καὶ ὁ δεύτερος 11/σύλλαβος στίχος. Ὑπὲρ τούτου συνηγορεῖ ἡ παρατήρησις ὅτι εἰς τὸ τρίτον μέτρον, εἰς μὲν τὰ μοτίβα Α καὶ Γ ὁ ρυθμὸς εἶναι 3/4 ἐνῶ εἰς τὸ μοτίβον Β εἶναι 2/4. Συνάγεται ἐπομένως ὅτι ἡ ρίμα σύγκειται ἐκ διστίχων, ἕκαστον τῶν ὁποίων ἔχει τὸν πρῶτον στίχον 12/σύλλαβον μὲ τομὴν παύσεως καὶ τὸν δεύτερον 11/σύλλαβον.

Πρὸς τὸ συμπέρασμα τοῦτο εἶναι ἀντίθετος ἡ διαπίστωσις, ἐκ τῆς ἐρεῦνης τῶν λοιπῶν στροφῶν, ὅτι εἰς θέσιν 12/συλλάβου στίχου εἶναι δυνατὸν νὰ εὐρεθῆ 11/σύλλαβος καὶ ἀντιστρόφως. Ἡ δυσκολία προσαρμογῆς αἴρεται, εἰς μὲν τὴν πρώτην περίπτωσιν διὰ τῆς μακρύνσεως μιᾶς συλλαβῆς ἦτοι διὰ τῆς προσθήκης εἰς αὐτὴν τῆς χρονικῆς ἀξίας τῆς ἐλλειπούσης συλλαβῆς, εἰς δὲ τὴν δευτέραν περίπτωσιν διὰ τῆς ἀναλύσεως ἐνὸς μακροῦ φθογοσῆμου εἰς δύο ἄλλα μικρότερας ἀξίας, ὥστε νὰ καλυφθοῦν δύο συλλαβαί. Παραδείγματα:

1.

2.

Εἰς τὸ 1 παράδειγμα ἡ συλλαβὴ (ἀκού)σ η μακρύνεται, διὰ νὰ καλύψῃ τὴν ἀξίαν τῆς ἔλλειπούσης συλλαβῆς (βλ. καὶ στίχους 7 καὶ 9), ἐνῶ εἰς τὸ 2 παράδειγμα ἡ ἐπὶ πλέον συλλαβὴ (Μανέττα) μ α ς καλύπτεται δι' ἀναλύσεως τοῦ μακροῦ φθογοσῆμου τῆς προηγουμένης συλλαβῆς εἰς δύο ἄλλα μικροτέρας ἀξίας.

Δυστυχῶς οἱ ἠχογραφημένοι στίχοι εἶναι μόνον 10 καὶ ὡς ἐκ τούτου δὲν δύναμεθα νὰ διαπιστώσωμεν τὸν τρόπον προσαρμογῆς εἰς τὴν μελωδίαν τυχὸν 10/συλλάβων καὶ 13/συλλάβων στίχων.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω φαίνεται ὅτι τὸ διατυπωθὲν προηγουμένως συμπέρασμα, ὅτι δηλ. ἡ ρίμα σύγκειται ἐκ διστίχων τῶν ὁποίων ὁ πρῶτος στίχος εἶναι 12/σύλλαβος καὶ ὁ δεῦτερος 11/σύλλαβος, δὲν εὐσταθεῖ.

Ποία λοιπὸν εἶναι τότε ἡ στιχουργικὴ μορφή τῆς ρίμας;

Ὡς πιθανωτέρα ἐκδοχὴ φαίνεται ἐκείνη, κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ ρίμα συνετέθη εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς εἰς μεικτὴν μορφήν, δηλ. εἰς 11/συλλάβους καὶ 12/συλλάβους στίχους ἄνευ καθωρισμένης διαδοχῆς αὐτῶν. Ποῖοι ὅμως λόγοι ὤθησαν τὸν ποιητὴν εἰς τὴν σύνθεσιν στιχουργήματος μὲ μεικτὴν μορφήν στίχων;

Ἡ ἀπάντησις εἰς τὸ ἐρώτημα δύναται νὰ στηριχθῇ εἰς στοιχεῖα, τὰ ὁποῖα προκύπτουν ἐκ τῆς ἐρεύνης τῶν ἠχογραφημένων στίχων τῆς ὑπὸ ἐξέτασιν παραλλαγῆς.

Παραδείγματα :

	1ον ἡμίστιχον							2ον ἡμίστιχον				
	$\frac{3}{4}$					$\frac{4}{4}$		$\frac{3}{4}$			$\frac{4}{4}$	
	1	2	3	4	5	6	7	5	4	3	2	1
1)	ἀ - φέν - τη	μου,	Χρι -	στέ μου,				πα - ρα - κα -	λῶ	σε		
2)	νὰ πῶ	ἴνα	τρα -	γου -	δά -	κι		πολ -	λὰ	θλι -	μέ -	νο
3)	ὄ -	ποιος	θέ -	λει	ν' ἀ -	κού -	ση	καὶ	νὰ	μά -	θη	
4)	μέ -	τρα	καὶ	νοῦ	καὶ	φρό -	νε -	σι	μοῦ	δῶ -	σε	
5)	τὸ	ρί -	μα	τοῦ	Μα -	νέτ -	τα	μας	πῶς	ἐ -	στά -	θη
6)	ἦ -	ταν	καὶ	κα -	πε -	τά -	νιος	ἐ -	ξα -	κου -	σμέ -	νος

Εἰς τὰ παραδείγματα 1 καὶ 2 οἱ στίχοι εἶναι 12/σύλλαβοι ἰαμβικοί μὲ τομὴν παύσεως, χωρισμένοι εἰς δύο ἡμίστιχα μὲ 7 καὶ 5 συλλαβὰς ἀντιστοίχως. Ἡ δυσκολία συνθέσεως ἐνταῦθα 11/συλλάβων στίχων προέρχεται προφανῶς ἐκ τῆς ἀδυναμίας νὰ γίνουν 4/σύλλαβα τὰ δευτέρα ἡμίστιχα, τὰ ὁποῖα ὡς ἐκ τούτου ἀφίνονται 5/σύλλαβα, δημιουργουμένων οὕτω 12/συλλάβων στίχων μὲ τομὴν παύσεως. Ἡ δυσκολία προσαρμογῆς αὐτῶν εἰς τὴν μελωδίαν αἰρεται μὲ μέσα, περὶ τῶν ὁποίων θὰ γίνῃ λόγος κατωτέρω.

Εἰς τὸ παράδειγμα 1 ὁ στίχος θὰ ἠδύνατο κάλλιστα νὰ μετασχηματισθῇ εἰς 11/σύλλαβον διὰ τῆς ἀφαιρέσεως τῆς συλλαβῆς μ ο υ εἰς τὴν 7ην θέσιν, ὡς ἐξῆς: Ἄ φέν τ η μου Χ ρ ι σ τ έ, πα ρ α κ α λ ῶ σε. Ἐν τούτοις προτιμᾶται ἡ μορφή τοῦ 12/σύλλαβου μὲ τὴν συλλαβὴν μ ο υ.

Ποία ανάγκη συνετέλεσεν εις τὴν παρεμβολὴν τῆς ἐν λόγῳ συλλαβῆς καὶ τῆς μετατροπῆς τοῦ στίχου εἰς 12/σύλλαβον;

Δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι εἰς τοῦτο συνετέλεσεν ἡ μουσικὴ τομῆ. Ὡς ἐλέχθη, ἡ μελωδία ζητεῖ τομὴν εἰς ὅλους τοὺς στίχους μετὰ τὴν 7ην συλλαβὴν. Ἀφαιρουμένης ὁμως τῆς συλλαβῆς μ ο υ ἡ τομὴ θὰ συνέβαινε μετὰ τὴν 6ην συλλαβὴν. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει, κατὰ τὴν προσαρμογὴν τοῦ κειμένου εἰς τὴν μελωδίαν, εἴτε ἔπρεπε νὰ μακρυνθῇ ἡ 6η συλλαβὴ προσλαμβάνουσα τὴν ἀξίαν τῆς ἐλλειπούσης συλλαβῆς εἴτε ἔπρεπε νὰ δημιουργηθῇ τομὴ μετὰ τὴν 5ην συλλαβὴν τοῦ δευτέρου ἡμιστίχου, μεταφερομένης ταυτοχρόνως εἰς τὴν θέσιν τῆς συλλαβῆς μ ο υ, ὅπως εἰς τὸ παράδειγμα 4, οὕτω:

1	2	3	4	5	6		5	4	3	2	1					
Ἄ	-	φέν	-	τη	μου	Χρι	-	στέ	πα	-	ρα	-	κα	-	λῶ	σε
Ἄ	-	φέν	-	τη	μου	Χρι	-	στέ	πα	-	ρα	-	κα	-	λῶ	σε

Εἰς τὴν πρώτην περίπτωσιν διὰ τῆς μακρύνσεως τῆς 6ης συλλαβῆς δημιουργεῖται ἀποτέλεσμα ἀκουστικῶς ἀπαράδεκτον. Εἰς τὴν δευτέραν πάλιν περίπτωσιν διὰ τῆς μεταθέσεως καὶ μακρύνσεως τῆς 5ης συλλαβῆς τοῦ δευτέρου ἡμιστίχου διασπᾶται κατὰ τρόπον ἀνεπίτρεπτον ἡ ἐνότης τοῦ δευτέρου ἡμιστίχου.

Εἰς τὸ παράδειγμα 4, παρὰ τὴν ὁμοιότητά του πρὸς τὴν ἐν λόγῳ περίπτωσιν, δὲν προκύπτει τὸ αὐτὸ ἀπαράδεκτον ἀποτέλεσμα διὰ δύο λόγους: α) διότι ἡ μελωδία κινουμένη ἐκ τῶν κάτω πρὸς τὰ ἄνω ἐπιτρέπει τὴν τομὴν χωρὶς νὰ δημιουργηθῆται δυσάρεστον ἄκουσμα, καὶ β) διότι διὰ τῆς μεταβολῆς τοῦ ρυθμοῦ εἰς τὸ τρίτον μέτρον ἐκ 3/4 εἰς 2/4 ἀποφεύγεται ἡ μεγένθυσις τῆς ἀξίας τῆς 7ης συλλαβῆς, ἥτις θὰ διέσπα τὴν ἐνότητα τοῦ δευτέρου ἡμιστίχου.

Εἰς τὸ παράδειγμα 3 τὸ πρῶτον ἡμιστίχον ἔχει ἑπτὰ συλλαβὰς καὶ ὡς ἐκ τούτου προσαρμόζεται ἀπολύτως πρὸς τὴν μελωδίαν. Πρόβλημα δημιουργεῖται εἰς τὸ δεύτερον ἡμιστίχον, ὅπου ἡ μελωδία ἀπαιτεῖ 5 ἀντὶ 4 συλλαβὰς. Ἡ δυσκολία αἴρεται διὰ τῆς μακρύνσεως τῆς 7ης συλλαβῆς, ὥστε νὰ καλύψῃ τὴν χρονικὴν ἀξίαν τῆς 5ης συλλαβῆς (ἥτις ἐλλείπει) τοῦ δευτέρου ἡμιστίχου. Παρατηρεῖται δηλ. ἐνταῦθα τὸ φαινόμενον τῆς τονῆς, γνωστὸν τόσον εἰς τὴν ἀρχαίαν ἑλληνικὴν ὥσον καὶ τὴν βυζαντινὴν μουσικὴν. Ἐξ ἄλλου ἡ μάκρυνσις τῆς 7ης συλλαβῆς δὲν κρίνεται ἐνταῦθα ἀπαράδεκτος, διότι δὲν διασπᾶ τὴν ἐνότητα ἡμιστίχου, ἀφοῦ συμβαίνει εἰς τὴν τελευταίαν συλλαβὴν τοῦ πρώτου ἡμιστίχου καὶ οὐχὶ εἰς τὴν πρώτην τοῦ δευτέρου.

Εἰς τὸ παράδειγμα 5 ὁ στίχος θὰ ἠδύνατο νὰ εἶναι 11/σύλλαβος, ἂν ἔλλειπε ἡ συλλαβὴ (Μανέττα) μ α ς. Ἡ ἐν λόγῳ συλλαβὴ προῆλθεν προφανῶς ἐκ τῆς τάσεως τοῦ ποιητοῦ — ἢ πιθανῶς μεταγενεστέρως τοῦ τραγουδιστοῦ — νὰ δείξῃ ὅτι ὁ Μανέττας προέρχεται ἐκ τοῦ περιβάλλοντός του καὶ ὅτι συμμετέχει ἀπολύτως εἰς τὴν θλιψὴν του. Εἰς τὴν ἐν λόγῳ περίπτωσιν ἡ προσαρμογὴ τοῦ κειμένου εἰς τὴν μελωδίαν ἐπιτυγχάνεται δι' ἀναλύσεως τοῦ μακροῦ φθογοσῆμου τῆς 7ης συλλαβῆς εἰς δύο

ἄλλα μικροτέρας ἀξίας, ἐκ τῶν ὁποίων τὸ δεύτερον καλύπτει τὴν ἐν λόγῳ συλλαβὴν.

Τὰ αὐτὰ δύνανται νὰ λεχθοῦν καὶ περὶ τοῦ παραδείγματος 6, μὲ τὴν διαφορὰν ὅτι ἡ προσθήκη τῆς συλλαβῆς ἐ(ξ)ακουσμένος) δὲν ὀφείλεται εἰς λόγους, οἱ ὅποιοι ἀνεφέρθησαν προηγουμένως, ἀλλὰ εἰς ἄλλους ἔχοντας σχέσιν πιθανῶς πρὸς τὰς ἰδιωματικὰς λεκτικὰς συνηθείας τοῦ τόπου προελεύσεως τῆς ρίμας ἢ πρὸς τὴν τάσιν χρησιμοποίησεως λογίων στοιχείων.

Κατόπιν ὧσων ἐλέχθησαν ἀνωτέρω, ἐξάγεται τὸ συμπέρασμα ὅτι ἡ ἐκδοχὴ περὶ μεικτῆς στιχουργικῆς μορφῆς τῆς ρίμας ἐξ Ἀστυπαλαίας δύνανται ἀρκοῦντως νὰ ὑποστηριχθῇ.

Γ) Μελωδία ἐκ Σερίφου.

Ἡ μελωδία ἐκ Σερίφου ἀποτελεῖται ἐκ δύο μοτίβων Α καὶ Β, δυναμένων νὰ ὑποδιαιρεθοῦν εἰς δύο μικρότερα, ἤτοι $A(= \alpha + \beta) + B(= \gamma + \delta)$, καλύπτει δὲ ποιητικὸν κείμενον ἐνὸς διστίχου.

Ἐκ τῶν ἠχογραφημένων στίχων τέσσαρες εἶναι 11/σύλλαβοι ἱαμβικοὶ καὶ ἐξ 12/σύλλαβοι ἱαμβικοὶ μὲ τομὴν παύσεως.

Ἡ μελωδία ἀπαιτεῖ τομὴν μετὰ τὴν 7ην συλλαβὴν, εἴτε οἱ στίχοι χωρίζονται εἴτε ὄχι. Οὕτως οἱ μὲν 11/σύλλαβοι χωρίζονται εἰς ἡμιστίχα μὲ 7 καὶ 4 συλλαβὰς ἀντιστοίχως, οἱ δὲ 12/σύλλαβοι εἰς ἡμιστίχα μὲ 7 καὶ 5 συλλαβὰς.

Ἡ δυσκολία προσαρμογῆς τοῦ κειμένου εἰς τὴν μελωδίαν αἴρεται καθ' ὃν τρόπον καὶ εἰς τὴν μελωδίαν ἐξ Ἀστυπαλαίας, ἤτοι: ἐὰν μὲν ὁ στίχος εἶναι 11/σύλλαβος, μακρύνεται ἡ τελευταία συλλαβὴ τοῦ πρώτου ἡμιστίχου ἢ προστίθεται ἐν μονοσύλλαβον τσάκισμα «βρέ», ὅπως εἰς τὸν στίχον 1· ἐὰν πάλιν ὁ στίχος εἶναι 12/σύλλαβος, ἀναλύεται τὸ φθογγόσημον τῆς τελευταίας συλλαβῆς τοῦ πρώτου ἡμιστίχου, καλυπτομένης οὕτω τῆς ἐπὶ πλέον συλλαβῆς.

Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὰ ἐν ἀρχῇ τῶν στροφῶν τσάκισματα «ὦχ, βρέ, μωρὲ» δὲν θὰ γίνῃ ἰδιαιτέρος λόγος, διότι ὁ τραγουδιστὴς χρησιμοποιεῖ ταῦτα χωρὶς νὰ ἀκολουθῇ ὠρισμένον σύστημα.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω καταφαίνεται ὅτι καὶ εἰς τὴν ἐκ Σερίφου μελωδίαν ἀρμόζει ἰδιαιτέρως ὁ 11/σύλλαβος ἱαμβικὸς στίχος, χωρὶς ὅμως νὰ ἀποκλείεται ἡ χρησιμοποίησις καὶ τοῦ 12/συσλάβου μὲ τομὴν παύσεως στίχου. Ἐπομένως ἡ μεικτὴ ἐξ 11/συσλάβων καὶ 12/συσλάβων στίχων μορφή τῆς ρίμας φαίνεται καὶ εἰς τὴν ἐν λόγῳ παραλλαγὴν ὡς ἡ πιθανώτερα.

Δ) Μελωδία ἐκ Κιμῶλου.

Αὕτη ἀποτελουμένη ἐκ δύο μοτίβων Α καὶ Β δυναμένων νὰ ὑποδιαιρεθοῦν εἰς δύο μικρότερα, ἤτοι $A(= \alpha + \beta) + B(= \gamma + \delta)$, καλύπτει ποιητικὸν κείμενον δύο στίχων, ἤτοι ἐνὸς διστίχου.

Ἡ ἀνωτέρω διαίρεσις ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὴν διαίρεσιν τῶν στίχων εἰς ἡμιστίχα. Ἐκ τῆς ἐξετάσεως τῶν ἡμιστίχων τούτων προκύπτει ὅτι εἰς τὰ μοτίβα α καὶ γ ἀντιστοιχοῦν τέσσαρα 5/σύλλαβα, τρία 6/σύλλαβα, τέσσαρα 7/σύλλαβα καὶ δύο 8/σύλλαβα ἡμιστίχα, ἐνῶ εἰς τὰ μοτίβα β καὶ δ ἐν 4/σύλλαβον, ἐννέα 5/σύλλαβα καὶ δύο 7/σύλλαβα ἡμιστίχα. Παρατηρεῖται δηλ. ὅτι εἰς τὰ μοτίβα α καὶ γ ἔχουν

προσαρμοσθῆ ποικίλα ἡμίστιχα ἀπὸ 5/συλλάβων μέχρις 8/συλλάβων, ἐνῶ εἰς τὰ μοτίβα β καὶ δ ἐπικρατοῦν τὰ 5/σύλλαβα ἡμίστιχα. Ἡ δυσκολία προσαρμογῆς τοῦ κειμένου εἰς τὴν μελωδίαν αἴρεται εἴτε διὰ τῆς παραλείψεως τμήματος τῆς μελωδίας, εἴτε διὰ τῆς μακρύνσεως φθόγγων, εἴτε διὰ τῆς ἀναλύσεως μακρῶν φθογοσῆμων. Ἡ παρατηρούμενη ποικιλία δὲν βοηθεῖ εἰς τὴν ἐξαγωγήν συμπερασμάτων ὡς πρὸς τὴν στιχουργικὴν δομὴν τῆς ρίμας. Τὸ μόνον θετικὸν στοιχεῖον εἶναι ἡ εἰς τὰ μοτίβα β καὶ δ παρατηρούμενη ὑπεροχὴ τοῦ 5/συλλάβου ἡμιστίχου (9 περιπτώσεις). Τὸ στοιχεῖον τοῦτο, ἐν συνδυασμῷ πρὸς ὅσα ἐλέχθησαν προηγουμένως διὰ τὰς ἄλλας μελωδίας, δεικνύει ὅτι οἱ στίχοι τῆς ρίμας ἐκ Κιμῶλου, παρὰ τὰς σοβαρὰς ἀλλοιώσεις ποῦ ἔχουν ὑποστῆ, αἱ ὁποῖαι ἄλλωστε φαίνονται ἐκ τῆς συγκριτικῆς ἐξετάσεως τῶν στίχων πρὸς τοὺς ἀντιστοίχους ἄλλων παραλλαγῶν, θὰ ἦσαν ἀρχικῶς 11/σύλλαβοι ἢ 12/σύλλαβοι μὲ τομὴν παύσεως στίχοι.

Ἐκ τῆς ὡς ἄνω ἐξετάσεως τοῦ ποιητικοῦ κειμένου τῶν παραλλαγῶν τῆς ρίμας καὶ τῆς μουσικολογικῆς ἀναλύσεως τῶν ἠχογραφημένων μελωδιῶν προκύπτουν σοβαραὶ ἐνδείξεις ὅτι ἡ στιχουργικὴ μορφή ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ὁποίας συνετέθη ἀρχικῶς ἡ ρίμα ἦτο τὸ δίστιχον ἐκ δύο ὁμοιοκαταλήκτων ἱαμβικῶν 11/συλλάβων στίχων.

Πιθανῶς ἐκ τῆς ἀρχικῆς συνθέσεως προῆλθεν ἄλλη παραλλαγή (ἢ ἄλλαι) εἰς ἱαμβικούς 12/συλλάβους μὲ τομὴν παύσεως στίχους, μὲ διάδοσιν κατὰ τὸ πλεῖστον εἰς περιοχὰς τῶν παραλίων τῆς ἠπειρωτικῆς Ἑλλάδος καὶ Μ. Ἀσίας.

Ὁ ἱαμβικὸς μὲ τομὴν παύσεως 12/σύλλαβος στίχος, ἐμφανιζόμενος εἰς ἱκανὸν ἀριθμὸν περιπτώσεων ἐντὸς τῶν παραλλαγῶν, δύναται νὰ θεωρηθῆ ὅτι ἀποτελεῖ, ὅταν οὗτος δὲν προέρχεται ἐκ παραφθορᾶς 11/συλλάβων στίχων, ἰδιότυπον στιχουργικὴν μορφήν ἥτις, διὰ λόγους ἔχοντας σχέσιν πρὸς τὴν μελωδίαν ἢ ὀφειλομένους εἰς δυσκολίαν σχηματισμοῦ 11/συλλάβου στίχου, ἀνεπτύχθη παραλλήλως πρὸς τοὺς 11/συλλάβους στίχους, δημιουργηθείσης οὕτω μεικτῆς μορφῆς παραλλαγῶν ἐξ 11/συλλάβων καὶ 12/συλλάβων στίχων. Πᾶσαι αἱ ἐντὸς τῶν παραλλαγῶν ἐμφανιζόμεναι ἄλλαι στιχουργικαὶ μορφαὶ προέρχονται, ὅπως διαπιστοῦται ἐκ τῆς συγκριτικῆς ἐξετάσεώς των πρὸς ἀντιστοίχους στίχους ἐτέρων παραλλαγῶν, ἐκ παραφθορᾶς 11/συλλάβων στίχων.

Συντομογραφίαι παραλλαγῶν τῆς ρίμας τοῦ Μανέττα

(Ἐκ τῶν ἀναφερομένων εἰς τὴν μελέτην τοῦ Ἀντ. Κατσουροῦ παραλλαγῶν παρελείφθησαν αἱ πεζαὶ καὶ αἱ ἀνήκουσαι εἰς τὸ προσωπικὸν τοῦ ἀρχείου, ἦτοι Μάν.¹, Μήλ.³, Νάξ.¹ καὶ Τσεσ. καθὼς καὶ ἡ Μήλ.¹ ἐπεὶ δὲν κατέστη δυνατὴ ἡ ἀνεύρεσις τοῦ σχετικοῦ ἐντύπου. Ἀντιθέτως προσετέθησαν τρεῖς νέαι, ἦτοι Κεφ.², Κεφ.³ καὶ Σερ.).

- Ἄγγ. : ΚΛ, χφ. 1104 Β, σ. 58, ἐξ Ἀγγιάλου. Συλλ. Γ. Α. Μέγας, 1937. Στίχοι 22.
 Αἰγ. : Μαρίνου Βρετοῦ, Τοῦ Μανέττα τὸ τραγούδι. Ἐθνικὸν Ἡμερολόγιον Η' (1868), σ. 10 - 12. Στίχοι 74.
 Αἶν. : Συμ. Μανασεῖδου, Δημῶδη ᾠσματα Αἶνου. Ἀρχεῖον Ὀθρακικοῦ Λαογραφικοῦ καὶ Γλωσσικοῦ Ὑπουργοῦ, τ. 3 (1936 - 37), σ. 67-68. Στίχοι 64.
 Ἀστ.¹ : ΚΛ, χφ. 2248, σ. 33 - 36, ἐξ Ἀστυπαλαίας. Συλλ. Γ. Κ. Σπυριδάκης, 1957. Στίχοι 82.

- Ἄστ.² : ΚΛ, χφ. 2248, σ. 60 - 62 ἐξ Ἀστυπαλαίας. Συλλ. Γ. Κ. Σπυριδάκης, 1957. Στίχοι 60.
- Ἄστ.³ : ΚΛ, χφ. 2248, σ. 375 ἐξ Ἀστυπαλαίας. Συλλ. Γ. Κ. Σπυριδάκης, 1957. Στίχοι 10.
- Β. : ΚΙΑ, χφ. 97, σ. 29-32 (18ου αἰ.). Συλλ. Ν. Βέης. Βλ. καὶ Α. Φ. Κ α τ σ ο υ ρ ο ὦ, Ἡ ρίμα τοῦ καπετὰν Μανέττα. Λαογραφία, τ. 18 (1959), σ. 440 - 442, καὶ Κιμωλιακά, τ. 7 (1977), σ. 107-110.
- Βιβ. : ΚΛ, χφ. 1148, σ. 17-18 ἐξ Ἀρετσσοῦς Βιθυνίας. Συλλ. Μ. Λιουδάκη, 1938. Στίχοι 47.
- Θήρ.¹ : Ἡ συκοφαντία. Νεοελληνικά Ἀνάλεκτα Παρνασσοῦ, τ. Β' (1871), σ. 426 - 429. Στίχοι 100.
- Θήρ.² : ΚΛ, χφ. 1109γ, σ. 24 ἐκ Μεγαλοχωρίου Θήρας. Συλλ. Η. L ü d e k e, 1936. Στίχοι 24.
- Θυμ. : ΚΛ, χφ. 2502, σ. 83 ἐκ Θυμαριῶν Κοζάνης. Συλλ. Χρ. Ἀγερίδης, 1962. Στίχοι 32.
- Ἰθάκ.¹ : ΚΛ, χφ. 2194, σ. 396 - 397 ἐκ Σταυροῦ Ἰθάκης. Συλλ. Δ. Σ. Λουκάτος, 1956. Στίχοι 25.
- Ἰθάκ.² : ΚΛ, χφ. 2194, σ. 346-347 ἐκ Σταυροῦ Ἰθάκης. Συλλ. Δ. Σ. Λουκάτος, 1956. Στίχοι 16.
- Ἰκαρ. : Ἄ λ. Π ο υ λ ι α ν ο ὦ, Λαϊκὰ τραγοῦδια Ἰκαρίας, Ἀθῆναι 1964, σ. 121 - 124. Στίχοι 67. (Ἡ ρίμα τοῦ Μανέττα).
- Καρ. : ΚΛ, (ὄλη τετραδίων Ν. Γ. Πολίτου, ἀρ. 822) ἐκ Καρυταίνης. Συλλ. Κων. Κασσιμάτης, 1894. Στίχοι 31.
- Καρπ. : S. B a u d - B o n y, Τραγοῦδια τῶν Δωδεκανήσων, τ. 2, Ἀθῆναι 1938, σ. 255. Στίχοι 2.
- Κεφ.¹ : Δ. Σ. Λ ο υ κ ᾶ τ ο ο ὦ, Ἡ ρίμα του Μανέττα. Κεφαλονίτικη παραλλαγή. Ἰόνιος Ἀνθολογία, τ. ΙΒ' (1938), σ. 155 - 160. Στίχ. 60.
- Κεφ.² : ΚΛ, χφ. 3191, σ. 81 ἐκ Τσαρκασιάνου Κεφαλληνίας. Συλλ. Στ. Καρακάσης, 1967. Στίχοι 6.
- Κεφ.³ : ΚΛ, χφ. 3191, σ. 19 ἐκ Βαλσαμάτων Κεφαλληνίας. Συλλ. Στ. Καρακάσης, 1967. Στίχοι 16.
- Κιμ. : ΚΛ, χφ. 2758, σ. 17-19 ἐκ Κιμώλου. Συλλ. Γ. Κ. Σπυριδάκης, 1963. Στίχοι 55.
- Κρ. : Α. J e a n n a r a k i, Ἄσματα Κρητικά, Leipzig 1876, σ. 15 - 18 καὶ Ἄ. Κ ρ ι ᾶ ρ η, Κρητικά ἄσματα, ἐν Χανίοις 1909, σ. 22 - 26. Στίχοι 97.
- Κυζ. : ΚΛ, χφ. 54, σ. 35 ἐκ Κυζίκου. Συλλ. ἀνόνομος, 1904. Στίχοι 42.
- Κυθ. : ΚΙΑ, χφ. 685, σ. 101-103 ἐκ Κυθήρων. Συλλ. Ι. Κασσιμάτης, 1955. Στίχοι 84.
- Κύμ. : Κ α λ ῆ ς Μ. Κ α λ ὄ β η, Λαογραφικὰ Κύμης Εὐβοίας, Ἀθῆναι 1938, σ. 30 - 32. Στίχοι 72.
- Λέρ. : ΚΛ, χφ. 2279, σ. 205 - 206 ἐκ Λέρου. Συλλ. Γ. Κ. Σπυριδάκης, 1958. Στίχοι 20.
- Λέσβ. : Σ π. Ἄ ν α γ ν ῶ σ τ ο ο ὦ, Λεσβιακά, ἐν Ἀθήναις 1903, σ. 235 - 237. Στίχοι 87.
- Μ.Ἀ. : Γ. Π α χ τ ῖ κ ο ο ὦ, 260 δημῶδη ἄσματα, Ἀθῆναι 1905, σ. 83-86 ἐκ Μ. Ἀσίας. Στίχοι 67.
- Μεσ.¹ : ΚΛ, χφ. 1104 Α, σ. 128 ἐκ Μεσημβρίας. Συλλ. Γ. Μέγας, 1937. Στίχοι 59.
- Μεσ.² : ΚΛ, χφ. 1104 Α, σ. 10 ἐκ Μεσημβρίας. Συλλ. Γ. Μέγας, 1937. Στίχοι 26.
- Μήλ.² : E m i l e L e g r a n d, Recueil de chansons populaires Grecques, Paris 1873, σ. 296 - 300 ἐκ Μήλου. Στίχοι 60.
- Μήλ.⁴ : ΚΛ, χφ. 2304, σ. 30-32. Συλλ. Γ. Κ. Σπυριδάκης, 1959. Στίχοι 70.
- Μήλ.⁵ : Ἄ ν τ. Φ λ. Κ α τ σ ο ο ρ ο ὦ, Ἡ ρίμα τοῦ καπετὰν Μανέττα. Κιμωλιακά 7 (1977), σ. 140-142.
- Μύκ.¹ : L o u i s R o u s s e l, Contes de Mycono, Leopold 1929, σ. 115-116. Στίχοι 61.
- Μύκ.² : L o u i s R o u s s e l, ἔθθ' ἄνωτ., σ. 116 - 117. Ἡ ἀρχὴ εἶναι πεζή. Στίχοι 44.

- Μύκ.³ : ΚΑ, (ὄλη τετραδίων Ν. Γ. Πολίτου, ἀρ. 3144) ἐκ Μυκόνου. Συλλ. Ι. Μ. Βενιέρης, 1888. Στίχοι 80.
- Νάξ.² : Ἀντ. Φλ. Κατσουροῦ, Ἡ ρίμα τοῦ καπετάν Μανέττα, Λαογραφία 18 (1959), σ. 437 - 440 ἐξ Ἀπεράθου Νάξου. Τοῦ αὐτοῦ, Ἡ ρίμα τοῦ καπετάν Μανέττα, Κιμωλιακά 7 (1977), σ. 104 - 107. Στίχοι 112.
- Νάξ.³ : Ν. Β. Σφυρόερα, Ἀπεραθίτικα δημοτικά τραγούδια. Κυκλαδικά 1958, σ. 137. Στίχοι 64.
- Νάξ.⁴ : ΚΑ, χφ. 1585, σ. 54 - 56 ἐξ Ἀπεράθου Νάξου. Συλλ. Δ. Οικονομίδης, 1934. Στίχοι 78.
- Νηλ. : ΚΑ, (ὄλη τετραδίων Ν. Γ. Πολίτου, ἀρ. 168) ἐξ Ἀγίου Γεωργίου Νηλείας. Συλλ. Π. Βογιατζής, 1888. Στίχοι 101.
- Π. : Ἀντ. Φλ. Κατσουροῦ. Ἡ ρίμα τοῦ καπετάν Μανέττα, Λαογραφία 18 (1959), σ. 443 - 447. Τοῦ αὐτοῦ, Ἡ ρίμα τοῦ καπετάν Μανέττα. Κιμωλιακά 7 (1977), σ. 110 - 115. Στίχοι 147.
- Πάρ. : ΚΑ, (ὄλη τετραδίων Ν. Γ. Πολίτου, ἀρ. 601) ἐκ Πάρου. Συλλ. Ἀντ. Μαυρογένης, 1888. Στίχοι 46.
- Ρόδ.¹ : Παύλου Γνευτοῦ, Τραγούδια δημοτικά τῆς Ρόδου, Ἀλεξάνδρεια 1926, σ. 92. Στίχοι 28.
- Ρόδ.² : Ἀν. Βρόντη, Δημοτικά τραγούδια Ρόδου. Δωδεκανησιακὸν Ἀρχεῖον Β' (1956 - 57), σ. 269. Στίχοι 25.
- Σερ. : ΚΑ, χφ. 3190, σ. 114 ἐκ Σερήφου. Συλλ. Στ. Ἡμελλος, 1967. Στίχοι 48.
- Σκ. : Γ. Ρήγα, Σκιαθίου λαϊκὸς πολιτισμὸς, Α', Θεσσαλονίκη 1958, σ. 285. Στίχοι 78.
- Σωζ.¹ : Κ. Παπαϊωαννίδου, Ἄσματα δημοτικά Σωζοπόλεως. Λαογραφία 1 (1909), σ. 635 - 636. Στίχοι 25.
- Σωζ.² : Γ. Ρήγα Πανέρη, Τραγούδια Σωζοπόλεως, Λαογραφία 18 (1960), σ. 533. Στίχοι 20.
- Τήν.¹ : ΚΑ, χφ. 1402 IZ', σ. 113 ἐκ Τήνου. Συλλ. Ἀδαμ. Ἀδαμαντίου, 1895. Στίχοι 70.
- Τήν.² : ΚΑ, χφ. 1400 σ. 13, ἐκ τοῦ χωρίου Κτικᾶδος Τήνου. Συλλ. Ἀδαμ. Ἀδαμαντίου, 1895. Στίχοι 67.
- Τήν.⁴ : ΚΑ, χφ. 1402 IZ', σ. 51 ἐκ Τήνου. Συλλ. Ἀδαμ. Ἀδαμαντίου, 1895. Στίχοι 29.
- Χί. : Philip Argenti and H. Rose, The Folk - lore of Chios, vol. II, Cambridge 1949, σ. 826. Στίχοι 41.

RÉSUMÉ

La chanson de Manétta

par Georges S. Amargianakis

La chanson de Manétta dans laquelle nous est contée en détails l'acte ignominieux du capitaine Manetta qui met à mort sa femme, victime de calomnie, est examinée par G. S. Amargianakis au niveau de la versification et de la musique.

L'auteur de cette étude soutient la thèse que la structure initiale des vers était vraisemblablement le distique d'endécasyllabes iambiques de rimes identiques.